

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

относно дисертационен труд на тема „Оценяване на уменията за самостоятелен и независим живот у ученици с интелектуална недостатъчност ”

**за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика
(Специална педагогика)**

Докторант: Ставрула Атанасиос Василагопулу

Научен ръководител: проф. д-н Мира Димитрова Цветкова – Арсова

1. Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба

Със заповед № РД-38-663/18.12.2023 г. на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски” съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „Оценяване на уменията за самостоятелен и независим живот у ученици с интелектуална недостатъчност ” за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление: 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

Автор на дисертационния труд е Ставрула Атанасиос Василагопулу – редовен докторант с обучение на английски език към катедра „Специална педагогика” на ФНОИ с научен ръководител проф. д-н Мира Димитрова Цветкова – Арсова.

Процедурата и представеният комплект материали са в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение, както и с Правилника за развитие на академичния състав на Софийски университет „Св. Климент Охридски”. Ставрула Василагопулу е изпълнила всички дейности от индивидуалния си план и е отчислена с право на защита.

2. Общо биографично представяне на кандидата (образование, квалификации, професионален опит и др.)

В периода 2007 – 2013 г. Ставрула Василагопулу е учила в Тракийски университет „Демокрит“ (Гърция) – катедра „Развитие на земеделието“.

През юни 2016 г. придобива магистърска степен по Педагогически науки – Специално образование в Университета в Никозия, Кипър.

От декември 2014 г. до юни 2016 г. Ставрула Василагопулу е преподавател по земеделие (агроном) в професионална гимназия в гр. Серес, Гърция. От 2016 г. и към момента е специален педагог – агроном в специално училище в Комотини, Гърция.

Притежава сертификати от завършени специализации по педагогически тренинг (2014 г.), педагогическа психология (2019 г.) и консултиране и ориентиране (2020 г.).

3. Актуалност на проблематиката на дисертационния труд

Разработката на докторант Ставрула Василагопулу е посветена на съществен и интересен аспект от работата с лицата с интелектуална недостатъчност, а именно – умението им да се социализират, да водят качествен независим живот и да функционират в общност. Представена е актуална проблематика с ясно изразено високо равнище на социална значимост, детерминирана от необходимост от реформиране на образователните модели и технологии за лицата с интелектуални нарушения.

Още в увода се акцентира на целта на изследването – да се предостави възможност за оценка на потребностите на хората с интелектуална недостатъчност и се подберат стратегии за подобряване на адаптивното им поведение. Трябва да се отбележи, че научните изследвания и публикации в тази област в Гърция са лимитирани.

4. Структура и съдържание на дисертационния труд (Познаване на проблематиката от докторанта)

Дисертационният труд съответства на изискванията за научна разработка, представено е изследване с теоретична и експериментална част. Предложена е изследователската програма, практически насочена с конкретна концептуална рамка. Дисертацията е разработена в обем от 164 компютърни страници, от които 150 страници основен текст и 13 страници библиография със 131 източника на латиница. Съдържанието е представено в 3 глави: една теоретична глава, методи и методология на изследването и анализ на резултатите; дискусия, изводи, заключение, приноси и литература. В текста са включени 37 таблици и 27 фигури.

Уводът на дисертационната разработка насочва към значимостта на темата. Очертани са границите на изследвания проблем – от изясняване на основните понятия и отличителни характеристики на интелектуалната недостатъчност до замисъла и

реализацията на изследването със съответните придружаващи анализи и изводи от него.

Съдържанието на *първа глава „Интелектуална недостатъчност – дефиниции и особености“* е доказателство за добро равнище на компетентност и познаване на базисната и актуалната научна проблематика. Откритите акценти имащи отношение към интелектуалната недостатъчност са детайлизирани в отделни параграфи, върху които е обоснована концепцията на изследването:

- ✓ Видове увреждания;
- ✓ Определение за интелектуална недостатъчност;
- ✓ Диагностика и класификация;
- ✓ Отличителни черти и симптоми;
- ✓ Разпространение и причини;
- ✓ Адаптивно поведение на хора с интелектуална недостатъчност.

Прави впечатление добрата теоретичната обосновка на дисертационния проблем, както и боравенето с точната терминология и личното отношение на докторанта към избраната тема.

Методика и организация на изследването

Изследователската програма е представена във *втора глава* на дисертационния труд. Коректно и точно са формулирани целта и специфичната цел на изследването. Основната хипотеза е декомпозирана в 24 нулеви и 24 алтернативни статистически хипотези, които уточняват акцентите на изследователската програма.

Определен е контингентът на изследване – 108 лица на възраст от 16 до 31 години с лека, умерена и тежка степен на интелектуална недостатъчност, чиито родители или настойници са били членове на частни центрове или асоциации на Източна Македония и Тракия в Гърция.

Изследователският инструментариум е подбран съобразно целта и специфичната цел на изследването. Той дава възможност за обективно събиране и оценяване на данни по отношение на основни житейски и ежедневни дейности като: самообслужване, независим живот, език, движение, социални умения и т.н.

Използван е количествен метод за събиране на емпиричните данни чрез Скала за адаптивно поведение (ABS). Въпросникът се състои от два основни раздела.

Първият раздел се отнася до 10 поведенчески области, свързани с ежедневни умения, от особена важност за независим живот: независимо функциониране (хранене,

чистота, грижа за облеклото, пътуване); физическо развитие; икономическа активност; езиково развитие; числа и време; домашна дейност; професионални дейности; самонасочване; отговорност и социализация.

Вторият раздел се отнася до 14 области, представящи концепцията за „дезадаптивно поведение“ – насилствено и разрушително поведение, антисоциално, бунтарско, неблагоприятно поведение, отдръпване, стереотипно, самонасилствено, сексуално неприемливо поведение, психологически смущения, употреба на медикаменти и др.

Скалата за адаптивно поведение е приложена в институционалната ѝ форма, за да се получи по-пълна картина на адаптивното поведение на хората с интелектуална недостатъчност.

Коректно, чрез последователни стъпки е описана процедурата за оценка на адаптивното поведение (ABS).

Емпиричните данни са обработени чрез статистическата програма SPSS 23.00. Използвани са описателна статистика (честоти) за демографията на респондентите и като средна стойност и стандартни отклонения за всеки подраздел (фактор) на скалата за оценка на адаптивно поведение (ABS), двустранен анализ на независими проби и Тест на Levene. За анализ на данни като ниво на статистическа значимост е определено на .05 ($p < .05$).

В трета глава – *Анализ на резултатите*, се отчитат и анализират получените резултати. В началото е представена описателна статистика на участниците по скалата ABS. След това се предлага описателен статистически анализ на скалата ABS.

Статистическият анализ на данните е извършен детайлно, според заложените области за оценка на ежедневните умения за независим живот и на поведението. Резултатите от изследването са визуализирани чрез таблици и фигури, а това дава възможност както за по-лесното им възприемане, така и за компетентното им интерпретиране.

От направения анализ на получените данни и формулираните изводи се вижда, че докторант Василякопулу има компетентност за самостоятелно и коректно тълкуване на резултатите във връзка с поставената цели и формулираните хипотези.

В *дискусията*, в края на дисертационния труд, се извеждат онези фактори и подраздели, по които са установени съществени разлики между двата пола респонденти. Акцентирано е кои от хипотезите се отхвърлят и кои се приемат.

На тази база Ставрала Василякопулу стига до заключението, че една програма

може да бъде ефективна, когато се установят точно адаптивните дефицити и когато всички участници в обучението на детето (учители, здравен персонал и родители) си сътрудничат.

Изводите доказват необходимостта от формиране на умения за независим живот чрез прилагане на програми и интервенции, които насърчават възможно най-голяма независимост в ежедневието, в училище, на работното място и в социума.

5. Научнотеоретични и практико-приложни приноси

Приносите в дисертационния труд на Ставура Василагопулу са разделени на приноси към теорията и приноси към практиката. Изведени са три теоретични приноса, като единият от тях присъства единствено в автореферата. Коректно са отразени усилията на докторанта да формулира достиженията на труда от теоретична гледна точка. Така представените три практически приноса, според мен, се отнасят по-скоро до значението на самата Скала за адаптивно поведение (ABS), а не толкова до достойнствата на проведеното изследване и изводите от него по отношение на практиката. Формулировката на тези приноси би могла да се прецизира с оглед съдържанието на дисертацията.

6. Автореферат и публикацииите

Авторефератът е разработен на 56 страници. По адекватен начин презентира основните тезиси на дисертационното изследване, получените резултати и техния анализ.

7. Публикации по темата на дисертацията (съдържание и изпълнение на наукометричните изисквания)

Публикацииите са пет, три от които в съавторство с научния ръководител и две – самостоятелни. Напълно покриват наукометричните изисквания. Представяват статии в списание и доклади, изнесени на конференции на ФНОИ в периода 2021 – 2022 г. Третират основни въпроси, свързани с тематиката на дисертационната разработка: подходи към интелектуалните затруднения; самоопределяне на хората с интелектуални затруднения в независим живот и качество на живот; преподаване на умения за самостоятелен живот на хора с интелектуални увреждания.

Отпечатани са в пълен обем:

1. Vasilakopoulou, S., & Tzvetkova-Arsova, M. (2021). An Approach to

Intellectual Disability. „Business Management, Economics and Social Sciences“, psychology, pedagogy and education, 86-91. <http://doi.org/10.51586/BMESS2021-10>

2. Vasilakopoulou, S., & Tzvetkova-Arsova, M. (2021). Self-Determination of People with intellectual Disabilities in Independent Living and Quality of Life. „Business Management, Economics and Social Sciences“, psychology, pedagogy and education, 92-97. <http://doi.org/10.51586/BMESS2021-11>

3. Vasilakopoulou, S., Tzvetkova-Arsova, M., & Petridou, C. (2021). The transition of people with Intellectual disabilities to independent living. „Business Management, Economics and Social Sciences“, psychology, pedagogy and education, 98-105. <http://doi.org/10.51586/BMESS2021-12>

4. Vasilakopoulou, S. (2022). TEACHING INDEPENDENT LIVING SKILLS TO INTELLECTUALLY DISABLED PEOPLE. Conference proceedings „Research and innovation“, Sofia University, (2). 12-17. <http://doi.org/10.51586/RAI2022-2-2>

5. Vasilakopoulou, S. (2022). Strategies and conditions for the Inclusions of Intellectually Disabled People in Education. Conference proceedings „Research and innovation“, Sofia University, (2). 18-26. <http://doi.org/10.51586/RAI2022-2-3>

8. Лични впечатления

Нямам лични впечатления.

9. Бележки, препоръки и въпроси

По мое мнение в структурно отношение теоретичната глава би била по-добре организирана ако двата аспекта на изследвания проблем бяха представени в два параграфа (със съответни подпараграфи) – интелектуална недостатъчност и адаптивно поведение. Последният параграф „Адаптивно поведение на хората с интелектуална недостатъчност“ е най-голям като обем и значително надвишава останалите параграфи, в които е представена спецификата на интелектуалната недостатъчност.

Във втора глава на дисертационния труд не са конкретизирани задачите на изследователския проект. Добре би било да се обмисли и възможността за групиране на част от хипотезите, изведени по всички поведенчески области и области относно дезадаптивното поведение.

В дисертацията се представят резултати от изследвания на лица с лека, умерена и тежка интелектуална недостатъчност. Препоръчвам в бъдещи изследвания да се детайлизира анализът в зависимост от степента на увреждане и се направят

съответните изводи за по-конкретно насочени интервенции и съобразени стратегии за придобиване на умения за независим живот и адаптивно поведение за хората с интелектуална недостатъчност.

Дисертационната разработка се отличава с прецизна интерпретация на сложна проблематика, с лесен четивен стил, с комплексно представени доказателства от различни когнитивни пространства в подкрепа на авторовата теза. Резултатите от дисертационния труд могат да намерят приложение в бъдещи изследвания и проучвания, за създаване на стратегии и технологии в конкретната работа с лица с леки, умерени и тежки интелектуални затруднения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационната разработка е в съответствие с изискванията за написване на подобен род научни трудове. Оформена е старателно и компетентно.

Оценката ми за дисертационния труд, приносите, публикациите и автореферата е положителна. Това ми дава основание да предложа на Уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на СУ „Св. Климент Охридски” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) на Ставрула Атанасиос Василагопулу.

29.02.2024 г.

гр. Шумен

проф. д-р Снежана Николова